

Peter Pöthe

“Táta není doma” Objevování otce ve vnější a vnitřní realitě dětského klienta

Název letošní přednášky jsem si zvolil podle pornografických videí, které jsou dostupné na webových kanálech v kategorii “MILF” (mothers i like to fuck), nebo třeba “pervmom”. Jak možná víte, pornografický průmysl se hemží produkcemi zaměřenými na incestní aktivity mezi matkami, nevlastními matkami a jejich vlastními nebo nevlastními syny. Freud by se tomu určitě nedivil a možná by to využil k potvrzení svých teorií o klíčové roli incestního zákazu ve vývoji lidstva a jednotlivce. Scéna, kdy se matka myje ve vani, syn jakoby náhodou vtrhne do koupelny a uslyší větu “táta není doma”, dramaturgicky vyvolává napětí mezi brzy naplněnou zakázanou touhou a možným trestem, kastrací ze strany otce. Ten sice v daném okamžiku (možná) není doma, jeho přítomnost, stejně jako kastrační akt, je však jasně implikován a očekáván. Při sledování jednoho z podobných videí (kdo říká, že nekouká na porno, tak lže (parafráze SF)) jsem pocítil jakousi satisfakci z toho, že syn vnímá otce (partnera matky) jako reálnou hrozbu, jelikož si je vědom toho, že porušuje zákaz někoho, kdo je nejen přítomný, ale i funkční. Současně mě napadlo, jak by reagovali příslušníci dorůstající generací chlapců, s kterými se setkávám ve své terapeutické praxi nebo v rodinném životě. Přemýšlel jsem, zda by některý z nich vnímal svého otce, nebo otčíma, jako překážku své instantní gratifikace sexuálních potřeb a fantazií a zda tyto by fantazie obsahovaly aspoň trojúhelník, nějakou třetí, potenciálně kastrující, nebo aspoň soupeřící “autoritu”. Obávám se, že u většiny případů by tomu tak nebylo. Mám dojem, že dnešní mladí lidé, puberťáci a puberťačky, si mohou své fantazie, nejen ty sexuální, uspokojit opravdu instantně a bez jakýchkoli reálných nebo implikovaných překážek a hrozeb. Možná by někdo z vás nyní namítl, že pokud by byl můj odhad správný, většina dospívajících kluků a holek by mohla trpět klinickými neurotickými poruchami, například ve smyslu mnoha například fobií, panických úzkostí nebo sociálních inhibicí, obsedantními symptomy nebo sebevražednými fantaziemi. Já bych s vámi souhlasil a smutně dodal, že nikdy dříve jsem neléčil tolik “neurotických” adolescentů a dětí, jako v poslední době. Ty by samozřejmě nemusely být pouze výsledkem nevyřešeného Oidipského konfliktu a nedosažení triangulace ve vztazích. U velké části chlapců, i některých dívek, je však absence “třetího” zjevná nejen ve vnější, rodinné realitě, ale i v psychické realitě, čili v jejich vnitřních objektových vztazích. Jak říká kolega Karel Flaška, “děti hackli své rodiče”.

Než uvedu konkrétní příklady z praxe, dovoluji si spekulovat o některých možných příčinách tohoto možného symptomatického stavu jednotlivce a společnosti. Protože otázky jsou často důležitější, než odpovědi, dovolím si poloužit několik z nich nyní položit. Jsou dnešní dospělí, matky a otcové pro děti a dospívající ještě autentickou autoritou? V čem dnes rodiče své děti přesahují, doplňují nebo inspiroují? Co může svému synovi nebo dceři nabídnout dnešní otec? Kde je jeho místo v rodině? Kde je jeho místo ve vztahu s dítětem, dětmi, s matkou nebo prarodiči? Kde ho můžeme nalézt? najdeme? Doma, v práci, hospodě, ve fitku, v ložnici, kuchyni nebo dětském pokoji? Provokativně se můžu rovněž zeptat, zda dnes někomu otec, nebo otcové, vůbec někomu chybí. Občas mám dojem, že téměř nikoli. Se svými klienty skoro denně zažívám situaci, kdy existenci "třetího" musím ve fantazii dítěte, či jednoho rodiče, nejen obhájit, ale i vytvořit. Za jednu z příčin tohoto rozšířeného stavu považuji změnu v uvažování a fungování jednotlivce a společnosti, která podle jednoho z nejdůležitějších myslitelů posledních let, izraelského historika Yuvala Harariho, souvisí s nástupem internetu, počítačových algoritmů a umělé inteligence. Snad ještě nikdy nebyl tak hluboký rozdíl v myšlení, praktickém a vědomostech mezi rodiči a dětmi tak veliký jako v posledních dvaceti letech. Děti a dospívající, na rozdíl od svých počítačově téměř negramotných rodičů, počítače a internet nejen nepřetržitě a bez překážek používají vlastní, ale je začlenily do své mysli a prožívání tak, že se z nich staly jakési paralelní mysle, nebo přímo mozky. Hlavním "výrobním prostředkem" se po prvé v dějinách nestalo něco, co vlastní nebi umí otcové, ale něco, co vlastní a umí jejich děti. To, co je v současné a budoucí globální a lokální společnosti nejcennější, už nejsou nerostné suroviny, nástroje, stroje, půda, řemeslo, ale "data". Data o tom, jak, kde, kdy žijeme, po čem toužíme, čím trpíme, čemu věříme, čeho se bojíme nebo co prožíváme. Ten, kdo má data, má oproti těm, co je nemají, velkou výhodu zejména v oblastech, které se zdají v nejbližších desetiletích stanou pro přežití důležitějšími nejen pro přežití, ale i rozvoj. Je dost nepravděpodobné, že by nějaký současný studijní předmět nebo obor na střední nebo vysoké škole mohl být využitelný třeba v roce 2050.

Ten kdo v rodinách a ve společnosti dnes “umí” využívat data pro téměř nepřetržité uspokojování svých potřeb a přání většinou nejsou dospělí, ale děti, často i ty “malé”. Představa, že by tyto děti a dospívající už žádné rodiče anebo otce nepotřebovali, anebo že po otci a rodičích v milostném páru netoužili, je však samozřejmě zcestná. Na druhou stranu je důležité si uvědomit, že současná počítačová a internetová doba je faktorem, který hierarchickým a triadickým vztahům nepřeje a osobnost dítěte ovlivňuje směrem k pocitům manického opojení, omnipotence a narcistické “nevztažnosti”. Představa otce, který klukovi brání v instantní gratifikaci jeho tělesných a emočních potřeb, je pro dospívajícího kluka subjektivně i objektivně mnohem méně reálná, než tomu bylo možná kdykoli v naší minulosti. Dostupnost nekonečného internetového připojení na všechny datové zdroje světa a napojení na počítačové algoritmy, které dle Harariho působí jako nová “neorganická” forma života, se zdá být asi největší výzvou v historii organického života na zemi.

Každopádně, jako psychoanalytický, empatický a vztahově orientovaný terapeut a otec, si zdravý vývoj a osobnost dítěte na této planetě bez existence v třírozměrném prostoru tvořeného subjektivitou dítěte (klienta) a subjektivitou rodičovského páru, představit nedokážu. “Oidipický trojuhelník nemá být tvořený dvěma paralelními dyadickými vztahy, ale jedním triadickým vztahem, ve kterém dítě miluje svoji matku, která je ve vztahu s otcem, a miluje otce, který je ve vztahu s matkou. K podobnému objektovému uspořádání dochází i v rámci terapeutického vztahu, jehož cíle není jenom bezpečí a regulace traumatických vzpomínek, ale i růst směrem k autonomii a uspokojivým triadickým vztahům. V takové terapii jde na jednu stranu o to, abych klienta v terapii podporoval v růstu a chválil za pokroky například při překonávání překážek, které mu dříve bránili v růstu a v pozitivním sebevědomí. V jeho (a mojí) nevědomé fantazii se to však neděje pouze “dyadicky”, čili nejde o dyadický, ale triadický přenos nebo zkušenost. V rámci ní klient svoji rostoucí hodnotu vnímá ve vztahu ke mě, jako k někomu, kdo vlastní “falus”, což je podle Lacana metafora toho, po čem žena (matka) touží. Přes identifikaci se mnou si může přivlastnit i můj falus (hodnotu), který se stal “falem” (hodnotou) díky ženě (ženám), s kterými jsem v jeho (a mé) fantazii ve vztahu. Chlapec se tudíž stává mužem nejen přes vztah s mojí přející a empatickou komplexní osobností (otcem) ale i přes všechny moje bývalé a současné partnerky (matku). Podobně jako u kluků probíhá tento proces i u dívčích klientech. Ty se v mých očích stávají ženami, nejen tím, že se mi líbí, ale že se mi líbí i ve vztahu k jiným ženám, s kterými je nevědomě srovnávám a s kterými jsem ve fantazii klientech (nebo v reálu) ve vztahu.

Mimo přímé přenosové práci s dětskými klienty se v zájmu jejich růstu systematicky věnuji i práci s jejich matkami a otci, kteří jsou nebo nejsou spolu ve vztahu. Jako příklad mé praxe v podobné oblasti uvádím zde následující kausistiky. Všechny tři jsou součástí mé nové knihy, která vyjde na podzim v nakladelství Portál po názvem "Vztahová a vývojová terapie dětí".

Eliška, 4 roky

Pěťadvacetiletá paní se na mě obrátila se žádostí o pomoc kvůli potížím dcery s vyprazdňováním. Eliška se nedokázala nebo nechtěla vykadit do záchodu ani do pleny. Stolicí zadržovala několik dní, někdy dokonce i týden, což jí způsobovalo zácpy, bolesti břicha a nechutenství. Holčička byla velmi živá, veselá, ráda si hrála a komunikovala. Bohužel to dělala pouze v přítomnosti maminky, které se držela "jako klíště". Bylo téměř nemožné nechat v přítomnosti kohokoli jiného, než matky. Odmítala být s učitelkami ve školce, se blízkou sousedkou a dokonce občas i s babičkou, ačkoli se vídali skoro denně. Eliška přišla na svět poněkud překvapivě. Mladí rodiče její početí nezamýšleli, ale po počátečním "šoku" se na ní oba těšili. Rychle se k sobě nastěhovali a pokračovali v hektickém životě. Matka dál dělala na pokladně v supermarketu, nastávající otec cestoval se svojí kapelou po republice. Asi v šestém měsíci gravidity se matka dozvěděla o paralelním vztahu její partnera. Po konfrontaci došlo na velkou hádku, po které se Eliščin otec odstěhoval. Vrátil se pár dní před porodem, matka jej však odmítla, protože byla rozhodnuta vychovávat „její“ dítě sama s pomocí své matky. Otec se následně na půl roku úplně odmlčel a svoji narozenou dceru viděl pouze na fotkách. Porod Elišky proběhl bez komplikací, ale první dny a týdny po něm zažívala matka velký stres. Cítila se být opuštěná, smutná. Ani dcerka nevypadala tak, jak si jí představovala. Zdála se jí pořád nespokojená, byla ubrečená a nešla jí utišit. Kvůli zánětu prsníku jí mohla kojit jenom do dvou měsíců, což bylo opakem toho, jak si to vysnívala. Namísto pocitů štěstí zažívala "depresi", která trvala asi první půl rok Eliščina života. Celkově si matka "na moc věcí" z té doby nevzpomínala. Otec se asi po půl roce přišel na dceru podívat osobně. Dcerku si však nevzal ani na ruce ani se neprošel s kočárkem. Navštívil jí znovu asi po třech měsících a pak se znovu na dlouho odmlčel. Eliška byla v prvním a druhém roce neklidná, neustále vyžadovala pozornost, nebyla schopna usínat nikdy sama, což matku čím dál více frustrovalo. Vedle již tak velkého stresu se přidal i další. Babička děvčátka vážně onemocněla a matka zůstala na péči úplně sama. V půlce druhého roku se jí však podařilo vrátit do práce aspoň na částečný úvazek a na lehčí práci. O Elišku pečovala cizí paní, která si jí a jedno další dítě brala k sobě na dopoledne domů. Děvčátko si už v té době říkalo o nočník. Eliška si v té době si už byla

schopna asi tři měsíce říkat o nočník. Po odchodu matky do práce se však začala opět "čůrat" a kakat do plenky. Ve třech a půl letech nastoupila do mateřské školy. Při odchodech plakala a zoufale se držela mámy. Asi měsíc po nástupu do školky se začala pokakávat doma a pak i ve školce. Matka se z těchto důvodů rozhodla, že nástup do školky o jeden rok odloží a zůstala s holčičkou doma. Otec se mezitím přestal ozývat úplně. Matka jej nehledala a byla celkem ráda, že se ho zbavila. Byla přesvědčena, že ona i dcera "musí" všechno zvládnout samy a že žádného tátu ani nepotřebují. Eliška se na svého otce po prvé zeptala po prvním nástupu do školky. Matka jí řekla, že o něm neví, ale že to nevadí, protože ho nepotřebují. Bližší informace o otci jí nesdělovala, protože jí chtěla uchránit před zklamáním. Po několika pokusech získat odpověď na otázku, proč nemá tatínka, se přestala ptát. Matce přišlo, že se ptala "jenom ze zvědavosti", nikoli proto, že by jí "fakt chyběl". Ona sama neměla na svého otce žádné vzpomínky. Odešel od rodiny dříve, než si hi jej mohla zapamatovat.

Eliška začala chodit znovu do školky ve čtyřech a půl letech. Pořád sice plakala, ale dala se poměrně rychle uklidnit. Matka si jí brávala domů po "O" a občas jí vyzvedla i uzdravená babička. Eliška byla navenek spokojená, i když "trochu uplakaná" holčička. Ve školce měla oblíbenou paní učitelku, ale s dětmi si příliš nehrála. Z klidu však dokázala "vypadnout" během vteřiny, když se jí něco nepodařilo, anebo se učitelka začala věnovat jiným dětem. Během roku zůstávala kvůli různým virózám několik týdnů s mámou doma. Plenku už sice nepoužívala, ale toaletě se často vyhýbala. Stolicí dokázala zadržovat i několik dní. Občas se ve školce "pokakala", kvůli čemu se jí smály děti a učitelky posílali domů. Nepomáhaly odměny, ani tresty. Kvůli zácpám musela absolvovat řadu lékařských procedur, které však měly pouze krátkodobý efekt. Matka se tedy rozhodla, že vyhledá dětského terapeuta. Při první návštěvě u mě se Eliška nebyla schopna oddělit od mámy ani na pár minut. Sveřepě se držela za konflík na jejím kabátě a důsledně mlčela. Na nabídku hraní, hraček, ani na empatické komentáře neodpovídala nebo něco málo šeptem prohodila. Působila, jakoby jí bylo o dva tři roky méně, než v skutečnosti. V mé přítomnosti se dívala na svou mámu úzkostně, jakoby čekala vysvobození.

Terapeutické konzultace s matkou měly za cíl odhalit zdroje jejího odporu k partnerskému a traidickému vztahu v současné rodině. Matka pomocí terapeutických konzultací nahlédla na potřebu věnovat svým traumatům z dětství, ale také traumatům, které kdysi postihly její matku. V souvislosti s vážnou nemocí babičky, která začala krátce po narození vnučky, se nabízela hypotéza o možného separačních traumatech v předešlé generaci. Během několika konzultací se mi s matkou podařilo probrat potíže Elišky z pohledu jejích vývojových potřeb. Matka připustila, že jejich závislý

vztah může být ve jejím růstu překážkou, kterou je potřeba odstranit. Připustil, že dotazy ohledně “neexistujícího” otce mohly vycházet nejen ze zvědavosti, ale i ze subjektivní touhy a objektivní potřeby rozvíjet svoji osobnost i mimo rámec jedinečného a jediného vztahu s mámou. Představa, že by holčička mohla být subjektivně spokojenější a sociálně zralejší, kdyby měla matka partnerský vztah, se však matce jevila jako nereálná. Vedle terapeutických konzultací kvůli Elišce se nakonec rozhodla absolvovat psychoterapii sama u doporučeného terapeuta. Určité pokroky ve vztahu k dceři však bylo možné pozorovat už během našich konzultací. Elišku se jí podařilo “definitivně” vrátit do školky, ona si doplnila vzdělání a zvýšila svoji pracovní kvalifikaci a hledala vhodné zaměstnání na plný úvazek. “Problémy s kakáním” řešily se začaly řešit méně úzkostně a úporně. Matka se rozhodla najít kontakt i na biologického otce své dcery. Ten však bohužel na žádosti o setkání ani na informace o ní, neodpověděl. Tato zkušenost byla sice smutná, ale o to více reálná, což oproti fantaziím Elišky představovalo jednoznačný posun. I z těchto důvodů doporučil dětský terapeut, aby se matka s dcerou o tuto novou, reálnou zkušenost podělila. Pro holčičku mohla tato smutná zpráva znamenat ztrátu idealizující fantazie o příležitost pro vytvoření místa pro “nového tatínka” v její mysli. Terapeutické konzultace matky končily setkáním z holčičkou, která mi připadala subjektivně emočně zralejší, což potvrdilo změny v její objektivní realitě.

Po druhé se na mě matka Elišky obrátila o dva roky později. Bylo to po té, co si našla přítele, jehož příchod znamenal pro Elišku novou životní a vývojovou etapu. Nové potíže dívenky, o kterých referovala, se týkaly “záchvatů vzteku”. Eliška, která právě absolvovala nástup do školy, ztrácela nad sebou kontrolu, házela s sebou o podlahu, bouchala se do hlavy, křičela, a vyhrožovala skokem z okna. Tomuto chování obvykle předcházela situace, kdy jí nový přítel matky poslal spát do jejího pokojíčku nebo jí něco zakázal. Jinak si s partnerem matky prý velmi rozuměla, ráda se s ním hrála a nechávala si číst pohádku na dobrou noc. Největší radost z “Pavla” prý měla, když matka nebyla doma. Ta byla ráda, že si s dcerou s partnerem rozumí, a těšila se z toho, že si konečně od dcery vydechne. Vydechnout si však nemohla v situacích, kdy chtěla být se svým přítelem sama. “Krizy” se konaly téměř zakaždým, kdy se “rodiče” dali najevo, že chtějí trávit večer bez holčičky. Eliška odmítala zůstat ve své posteli, pod různými záminkami narušovala večerní i noční “program” zamilovaného páru. Ta samá holčička, kterou svou matku agresivně odmítala a preferovala jejího partnera se byla schopna během vteřiny rozplakat a vrhnout se mamince olem krku, aby s ní přes noc zůstala. Poslední týdný zašla situace tak daleko, že Eliška se po mnoha letech začala pomočovat v posteli. Matka byla z nastalé situace zoufalá. Bála se, aby se dceři neublížila, a začala se ptát, zda byl dobrý nápad najít si konečně pro sebe partnera a pro ní tatínka. Uvažovala dokonce, že by se s přítelem kvůli zjevnému utrpení dcery, rozejde.

Nové setkání Elišky se mnou bylo plné překvapení hlavně v souvislosti s jejím fyzickým vzrůstem. Působila jednoznačně sociálně i intelektově více zralá, jakoby opravdu patřila více do školy, než do školky. Její emoční projevy a prožívání však v mnohém připomínaly tu malou, křehkou holčičku, kterou se zdála být před dvěma a půl lety. Napadlo mě, že rozpor mezi jejími dvěma polohami možná odráží rozpor v jejím vnitřním světě, kde je na jednu stranu přitahovaná znovuobjeveným tatínkem, na druhou stranu vyděšená z možné ztráty a hněvu maminky. Jednalo se o konflikt mezi "starou" bezpečnou dyádou a rizikovým triadickým vztahem, ve kterém si svého nalezeného tátu chtěla přivlastnit jen pro sebe, což ohrozovalo její vztah s mámou. Zásadní otázkou v této situaci bylo, nakolik se v důsledku poněkud zpožděného "Oidipského stadia vývoje" dívka a její matka ocitly na hranici "pádu" do starých kolejí závislého bezpečného vztahu. Než jsem si dokázal na tuto důležitou otázku sám sobě odpovědět, potřeboval jsem se o ní podělit s matkou. Empaticky jsem jí upozornil, že rozchod s přítelem by možná přinesl okamžitou úlevu v aktuální neúněpné situaci, ale hrozil by rizikem regrese holčičky (i matky) a zastavení její růstu. Matka chápala a s moji interpretací souhlasila.

Objektivní psychický stav Elišky tentokrát indikoval přímou terapii s ní. Dívka začala chodit na terapeutická sezení, jejíž cílem bylo získání náhledu na intrapsychické konflikty, kontejnování s nimi spojených emocí a budování autonomie a nové identity v rámci párového vztahu rodičů. V terapii docházelo k implicitní vztahové podpoře jejího sebevědomí, sebedůvěry a zralých obranných mechanismů. Paralelně s její terapií jsem se jednou měsíčně setkával i s matkou i jejím novým partnerem. Ten, jak se později ukázalo, se cítil vnitřně rozpolcený mezi touhou bránit svůj partnerský vztah a vyhovět přáním nešťastné holčičky po výlučné symbioze s matkou. Po pojmenování těchto emocí a fantazií a poukázáním na jejich vzájemnou dynamiku se partnerům zjevně ulevilo. Na doporučení terapeuta se rodiče rozhodli, že budou hranice mezi jejich vztahem a vztahem s holčičkou více tvořit a hlídat. Chápali, že holčička potřebuje dlouhodobě zažívat, že se dva dospělí lidé jí mají nejen rádi, ale také se navzájem milují a tvoří skutečný pár. K dodržování nových hranic v rodině nepochybně přispěl fakt, že eskalovaná úzkost děvčátka mohla být průběžně regulovaná v její terapii.

Tomáš, 10 let

Matka Tomáše se na mě obrátila o pomoc s dotazem, zda je "normální", že její desetiletý syn "si nechá všechno líbit". Paní středního věku vnímala svého syna jako "otloukánka" již od prvních

třídy základní školy. Tehdy si na něm prý "vybijeli ambice" silnější a údajně nevychovaní spolužáci. Situace, která ke mě matku přivedla, by se dala nazvat "případem ztracené třídní knihy". Tomášek se jedno odpoledne zastavil u spolužáka, aby si s ním zahrál hru Minecraft. Tuto, stejně jako další počítačové hry, měl doma zapovězené, jelikož je maminka považovala za nebezpečné. Během návštěvy se mu spolužák, jehož Tomáš považoval za nejlepšího kamaráda, pochválil tím, že s spolu s dalšími chlapci "čórlí" třídní knihu. Tomášovi byla tato tajná informace sdělána s varováním, že to nesmí nikomu říct. Na druhý den třídní kniha skutečně chyběla. Nebyla však schovaná v garáži, jak Tomášovi tvrdil spolužák, ale našla se v aktovce nešťastného Tomáše. Chlapec se stal terčem rozhněvané reakce učitele i posměchu celé třídy. Zjevně zděšený a zahanbený kluk nedokázal udělat nic jiného, než s pláčem vyběhnout ze třídy a strávit zbytek hodiny na WC. Namísto toho, aby se bránil a učiteli vysvětlil, o co doopravdy šlo, nebyl schopen žádného slova a dokonce si bez protestu nechal napsat poznámku do žákovské knížky. Matku tato událost velmi rozčílila. Rozhodla se situaci vzít do vlastních rukou a zašla za třídním učitelem, aby celou věc objasnila, svého syna rehabilitovala a ubránila jej před "zjevnou šikanou". Záležitost nakonec skončila v ředitelně, kde byli dotčení chlapci navzájem konfrontováni. Tomáš řekl, že třídní knihu nevzal, ale namísto prozrazení jména spolužáka se opět rozplakal. Domů přišel rozzlobený nikoli na spolužáka, ale na mámu. Vynadal jí, že z něj návštěvou ředitele udělal pitomce. Otec jeho vztek na matku oplatil tím, že mu dal na zadek a nazval ho neschopným a nevděčným parchantem. Od matky jsem se rovněž dozvěděl, že otec o incidentu ve škole "moc neví". O Tomáše se údajně moc nezajímá, a většinu času věnuje své firmě. Na další návštěvu chlapce jsem cíleně pozval i otce. Pán přišel v montérkách, jakoby si právě odskočil ze staveniště. O svém synovi mluvil zpočátku opatrně a dělal dojem, že nerozumí důvodům, proč mě matka vyhledala. Matka mu v mé přítomnosti dodatečně vysvětlovala proč za mnou přišla a jaké má Tomáš podle ní problémy. Z reakcí otce jsem vycítil zájem o chlapce a uslyšel i frustrovaný komentář o tom, že jej "žena" odmítá k chlapci "pouštět". Matka se jeho "obvinění" potřebovala bránit tvrzením, že otec je na kluka moc přísný, že s ním nemá trpělivost a že se ho kluk bojí. V její zjevné fantazii, kterou automaticky přisuzovala i synovi, byl otec zdrojem napětí, než uklidnění, kterého životě "Tomáška" chybělo nejvíce. Na moji otázku, co by Tomáš nyní podle svého otce potřeboval, otec odpověděl: "Měl by být méně líný a méně závislý na mamince.". Na potřebě menší závislosti na matce se nakonec shodli oba rodiče. Otec viděl příčinu závislosti v matce, a matka jí viděla v otcí.

Po dvou osobních setkáních s Tomášem jsem se mohl s nimi podělit o předběžný pohled na jeho problémy. Rodičům jsem sdělil, že si chlapec pravděpodobně málo věří, pochybuje o sobě a o svých schopnostech, stydí se a patrně i bojí, zda uspěje v konkurenci jiných dětí a možná v

budoucnu, v reálném životě. Za hypotetickou příčinu jeho stavu jsem považoval negativní zkušenosti v kolektivu, "emoční nepřipravenost" na reálné vrstevnické vztahy, která souvisí se vztahy v rodině. Dal jsem najevo své zaujetí teorií, že za nesmělostí a neprůbojností lze vidět i "přílišnou fixaci" na matku. Sám pro sebe jsem přemýšlel o možné úzkosti matky ze separace jediného syna a přemýšlel jsem i o kvalitě jejich partnerského vztahu. Zajímalo mě, nakolik může rezignace otce na syna odrážet i jeho nebo vzájemnou rezignaci na partnerský vztah. Rovněž mě napadlo, zda svého syna oba nevnímají více neschopného, než ve skutečnosti je. Společně jsme se domluvili na další návštěvě a postupně jsem indikoval i terapii Tomáše, která však v důsledku velké vzdálenosti bydliště, mohla probíhat jenom dvakrát za měsíc.

Během sezení s chlapcem jsem naslouchal vítěznému povídání o úspěších v PC hrách, kterými oba rodiče pohrdali nebo je zakazovali. O problémech se spolužáky se vůbec nezmiňoval, na konkrétní dotazy odpovídal vyhýbavě, jakoby se obával souvisejících emocí, ke kterým dle mé fantazie patřily hlavně pocity studu a úzkosti. Oceňoval jsem fakt, že kluk se rouhodl dál chodit do školy, ačkoli zažíval strach. Během konzultací s rodiči jsem naslouchal otci, který byl najednou plný nápadů, jak chlapci pomáhat k růstu. Vnímá jsem jeho odhodlání s nadějí, ale i skepticky, vzhledem k tomu, jak byl schopen svého syna občas častovat ponižujícími nadávkami. Přemýšlel jsem, zda nedostatečný zájem o výchovu syna mohl být výsledkem podřízení se dominantní matce, která věřila, že na výchovu syna má monopol. Tomáše, až na jedno setkání, vždy přivedla matka a někdy dorazil i otec. Jednou se otec dostavil vez manželky, Napadlo mě, zda je důvodem absence matky převzetí jeho iniciativy ve vztahu k synovi, anebo se matka po našich rozhovorech rozhodla dát "klukům" vlastní prostor. Tomáš působil vesele, těšil se na prázdniny, na to, že si konečně "odpočine" od školy. Přiznával, že by raději školu nadále absolvoval on-line, tak jak tomu bylo během pandemie. Podrobně referoval o svých výsledcích v "gétáčku" a v Minecraftu. Vedle uznání jeho vysoké IT kompetence jsem se zajímal o vztahy ve třídě, o to, zda není něco čeho se obává, nebo naopak těší. Dával jsem najevo uznání a povzbuzoval jej pokaždé, když jsem měl dojem, že o konkrétních situacích přemýšlí a "nehází" všechny chlapce ve třídě na jednu hromadu "debilů". Během setkání s otcem jsem pátral po psychické reprezentaci syna v jeho mysli, po jeho vědomých a nevědomých fantaziích o něm, po tom jaký má pro něj a "ideál", jak by si ho přál vidět za pět deset let. Ocenil jsem jeho větší zájem a povzbudil ve společných aktivitách a "projektech", které zjevně bavili nejen chlapce, ale i otce.

Na další setkání přijeli s Tomášem opět oba rodiče. Matka řešila možnou změnu školy, a diagnostiku v Pedagogicko-psychologické poradně, kam jí posílala třídní učitelka. Otec se poměrně

jasně vyjádřil proti dalším vyšetřením a návštěvám doktorů. Byl toho názoru, že chlapec by si svoje místo v kolektivu měl vybojovat a nikoli "utéct" a schovat se za nějakou "nemoc". To, že nechtěl svého syn vidět jako nemocného jsem nahlas ocenil. Rodiče se nakonec domluvili, že s vyšetřením a případnou změnou školy ještě počkají a budou se více snažit do rozhodování zahrnout i syna. Během naslouchání matce jsem se snažil kontejnovat její separační úzkost a obavu ze ztráty kontroly nad "ohroženým" dítětem. Připomenul jsem jí, že chlapce vnímám při setkáních jinak, než jako bezmocnou oběť svých zlomyslných spolužáků nebo údajně neempatického otce. Věřil jsem, že navzdory své emoční nezralosti má dostatečný intelekt na překonávání překážek a dosahování svých cílů. V podobném duchu pokračovali i naše další setkání.

Tereza 14 let

Dospívající dívka se ocitla v mě péči po té, co si matka všimla jizev po řezání na ruku. Tereza vyrůstala s matkou a mladším bratrem. Otec od rodiny odešel v jejich 9 letech a začal žít se svojí současnou partnerkou. Od té doby matka žila sama s dětmi bez partnera. Otec se s dcerou stýkal nepravidelně, podle jejího přání. Pro kontakty s ním si dívka kladla podmínku, že s ním bude pouze bez přítomnosti jeho partnerky. Setkávaly se asi jednou týdně v luxusní restauraci, kam jí otec zval na oběd. Tereza odmítala navštívit otce doma a jezdit s ním na společnou dovolenou. Otec o dceři tvrdil, že si zbytečně vymýšlí a že nehodlá přistoupit na "vydírání". Tereza i její matka celý život vinila otce z toho, že je opustil a zničil jim životy kvůli "milence". V terapeutických sezeních se dívka vyjadřovala o svém otci s hněvem a pohrdavě "perzeverovala" o jeho partnerce. Tu popisovala jako "hloupou ženskou", kritizovala její oblékání i fyzický vzhled. Nechápala, jak se do ní táta mohl zamilovat, a dál trvala na tom, že jí nikdy nechce osobně potkat. Neviděla žádný rozpor v tom, že otce na jednu stranu odmítá, na druhou stranu se nechává zvát na obědy a večeře, požaduje po něm luxusní dárky, zejména oblečení. Dívka vypadala na svůj věk výstředně, nosila dlouhé kabáty, vzorované červené sukně, měla nalakované nehty a nápadný makeup. Na první pohled dělala dojem dvacetileté ženy, která se snaží být sexuálně atraktivní. Její image kontrastoval s imagem matky, která vypadala nenápadně, působila spíše submisivně. V průběhu terapie se ukázalo, že vývoj a osobnost klientky byly ovlivněné prožitkem opuštění a znehodnocení otcem. Ten si v její nevědomé fantazii vybral jinou partnerku, než jí, čím jí nenávratně zradil. Vedle nefunkčního partnerského vztahu rodičů se kdysi cítila být "vyvolenou princeznou" svého obdivovaného krále. Zjev a projev Terezy odpovídal touze porazit jeho skutečnou partnerku, kterou si v její nevědomé

fantazii vybral místo ní. e své snaze překonat svoje narcistické zranění z odmítnutí otcem a z prohry s dospělou soupeřkou, se identifikovala s rolí sexuálně zralé ženy, která svou falešnou hodnotu dokazovala odmítáním partnerky otce a jeho frustrováním.

/ Peter Pöthe: Vztahová a vývojová terapie dětí, Portál, v tisku/

Uvedené příklady ilustrují psychoanalyticky informovanou terapeutickou práci s dětmi, kterých vnitřní otcovské objekty jsou odmítající a nedostupné jak v rámci dyadického objektového uspořádání, tak, i ve vztahu k jejich matkám, čili v rámci triadického vztahu. Klinická a terapeutická zkušenost dokazuje se, že navzdory objektivnímu “náskoku v technice” a vlastnictví “výrobních prostředků” jsou děti ve svém vývoji nadále odkázané nejen na jednoho, jakkoli ideálního rodiče, ale také a především na funkční rodičovský pár.

Děkuji za pozornost

Opočno, 10.9.2022